

URGANCH SHAHRIDA TRANSPORT SHOVQINING EKOLOGIK VA IJTIMOIY OQIBATLARI HAMDA ULARMI KAMAYTIRISH YO'LLARI

t.f.d prof. Xotamov Asadulla Toshtemirovich

Toshkent Arxitektura va Qurilish Universiteti

“Shahar infratuzilmasi kafedrası” mudiri

a.xotamov@taqu.uz +998977074816

Radjapova Mohira Pirnazarovna

Al-Beruniy nomidagi Urganch Davlat Universiteti doktoranti

[salihalobar@gmail.com](mailto:salihalar@gmail.com) Tel: +998937402270

***Annotatsiya:** Ushbu maqolada Urganch shahrida transport vositalarining shovqini muammosi tahlil qilinadi. Transport shovqinining kelib chiqish sabablari, inson salomatligiga va ekologik muhitga salbiy ta'siri ilmiy asosda yoritiladi. Shuningdek, rivojlangan xorijiy mamlakatlarning shovqinga qarshi kurash tajribasi tahlil qilinib, ularni Urganch shahar sharoitiga tatbiq etish bo'yicha tavsiyalar beriladi. Maqolada mavjud holatga baho berilgan va muammoni kamaytirish uchun zarur chora-tadbirlar ko'rsatib o'tilgan.*

***Kalit so'zlar:** Transport shovqini, ekologik xavf, inson salomatligi, Urganch shahri, shaharsozlik, akustik ifloslanish, xorij tajribasi, shovqinga qarshi choralar, shahar ekologiyasi.*

So'nggi yillarda shaharsozlik va transport infratuzilmasining jadal rivojlanishi natijasida shahar muhitida turli salbiy omillar, jumladan, transport vositalarining shovqini keskin ortib bormoqda.

Shovqin – bu inson sezgi chegarasidan oshgan, doimiy yoki vaqtinchalik baland tovush bo'lib, u sog'liq, psixologik holat va ekologik muvozanatga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Ushbu maqolada Urganch shahridagi transport shovqini, uning kelib chiqish sabablari, zararli ta'siri va ularni kamaytirish choralar ko'rib chiqiladi.

Shahar muhiti - tabiiy, tyexnogen va antropogen xususiyatga ega bo'lgan omillar ta'sirida rivojlanadi [6]. Shovqin mazkur omillarning barchasiga taaluqli bo'lib, shahar muhitida tyexnogen xususiyatga ega bo'lgan shovqin turi xarakterlidir. Tyexnogen xususiyatga ega bo'lgan shovqin manbalari sifatida sanoat va transport shovqinini kyeltirish mumkin. Transport shovqinining asosiy manbai – avtomobil vositalarining sonining ortib borishi, yo'l infratuzilmasining zichlashuvi va texnik xizmat ko'rsatish darajasining pastligidir. Shuningdek, eski dvigatelli

mashinalar, noto‘g‘ri harakatlanish madaniyati, transport oqimining tirbandligi shovqinning ortishiga olib keladi. Ko‘p hollarda transport vositalarining tungi vaqtlardagi harakati ham shovqin darajasini oshiradi.

Shovqin inson salomatligiga turli darajada salbiy ta‘sir ko‘rsatadi. Bular orasida: uyqu buzilishi, yurak-qon tomir kasalliklari, asab tizimining zo‘riqishi, konsentratsiya va eslab qolish qobiliyatining kamayishi mavjud. Atrof-muhitda esa qushlar va hayvonlarning tabiiy yashash muhitiga ta‘sir qiladi, ekotizimda nomutanosibliklar yuzaga keladi.

Urganch shahri Xorazm viloyatining markazi sifatida transport oqimining zichligi bilan ajralib turadi. Aholining avtomobil egaligi ko‘rsatkichlari ortib bormoqda. Ayni paytda, shahar markaziy ko‘chalarida kunlik transport harakati doimiy ravishda baland shovqin darajasini yuzaga keltiradi. Mahalliy aholi orasida shovqindan shikoyatlar ko‘paymoqda. 2023-yilda Xorazm viloyati ekologiya boshqarmasi tomonidan o‘tkazilgan monitoring natijalariga ko‘ra, ba‘zi yo‘llarda shovqin darajasi 75 dB (A) dan oshgan.

Oldini olish va kamaytirish choralari.

Transport shovqinini kamaytirish uchun quyidagi choralarni ko‘rish maqsadga muvofiq:

- Jamoat transportini rivojlantirish va shaxsiy avtomobillardan foydalanishni kamaytirish;
- Eski avtomobillarni texnik ko‘rikdan o‘tkazish va ularni almashtirishni rag‘batlantirish;
- Maxsus shovqin yutuvchi to‘siqlar (ekranlar) o‘rnatish;
- Harakatlanish vaqtlarini muvofiqlashtirish (masalan, tungi harakatni cheklash);
- Shovqinga qarshi ekologik monitoring tizimini yo‘lga qo‘yish.
- Xorij tajribasi va uni Urganch shahriga tatbiq etish

Transport shovqinini boshqarishda rivojlangan davlatlar tajribasi muhim o‘ringa ega. Masalan, Germaniya va Niderlandiyada transport yo‘llari bo‘ylab maxsus shovqin yutuvchi to‘siqlar o‘rnatilgan. Bunday to‘siqlar transport tovushini sezilarli darajada pasaytiradi. Shuningdek, shaharlararo avtomagistrallarda rezina asfalt (shovqin yutuvchi qoplama) qo‘llaniladi, bu esa g‘ildirak-doroga ta‘sirini kamaytiradi.

Yaponiyada esa avtomobillarning ovoz darajasi qat‘iy nazorat qilinadi. Har bir yangi avtomobil ekologik va akustik talablarga javob berishi shart. Bundan tashqari, aholi zich yashaydigan hududlarda tungi harakatlanishga cheklovlar joriy qilingan.

Ushbu xorijiy tajribalardan kelib chiqib, Urganch shahrida quyidagi tadbirlarni amalga oshirish mumkin:

- Markaziy ko‘chalarda shovqinga qarshi to‘siqlar o‘rnatish;
- Transport qatnov ko‘p bo‘lgan hududlarda rezina aralashmali asfalt qoplamasidan foydalanish;
- Avtomobillar uchun akustik me‘yorlarni joriy etish va tekshirish tizimini yo‘lga qo‘yish;
- Mahalliy jamoat transportini modernizatsiya qilish va elektromobillarni rag‘batlantirish;
- Aholi zich yashaydigan joylarda tungi harakatni cheklash.

Xulosa. Ryespublikamiz shaharlarida trasport shovqiniga qarshi qullanilgan muxandislik-tyexnik tadbirlar dyeyarli uchramaydi. Bunday tadbirlarga ayniqsa, yirik shaharlarimizda ehtiyoj katta. Jumladan, Urganch shahrida transport shovqinining ortib borishi muhim ekologik va ijtimoiy muammodir. Bu holat nafaqat inson salomatligi, balki shaharning sanitar-gigiyenik muvozanatiga ham salbiy ta’sir ko‘rsatmoqda. Shu sababli, davlat organlari, jamoatchilik va shahar aholisi hamkorligida kompleks choralarni amalga oshirishlari zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Ekologiya va iqlim o‘zgarishi vazirligi hisobotlari, 2023.
2. Xorazm viloyati ekologiya boshqarmasi ma’lumotlari, 2023.
3. WHO. Environmental Noise Guidelines for the European Region, 2018.
4. SanPiN 2.2.4.548-96. Shovqin bilan bog‘liq gigiyenik me‘yorlar.
5. Karimov A. “Urban Ekologiyasi”, Toshkent, 2020.
6. Хотамов А.Т., Аллаберганов Х.Ф. Инсоляция нуктаи назаридан бинолар орасидаги масофаларни аниқлаш масалалари. Scientific-technical journal (STJ FerPI, ФарПИ ИТЖ, НТЖ ФерПИ, 2025, Т.29. спец.выпуск №1) 54-62 б.